

DÜZENSİZ GÖÇMEN VE SAĞLIK HAKKI: DÜZENSİZ GÖÇMENLERİN SAĞLIK HİZMETLERİNDEN YARARLANABİLME HAKKINA İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

UNDOCUMENTED MIGRATION AND HEALTH RIGHTS: AN ASSESSMENT OF UNDOCUMENTED MIGRANTS' RIGHT TO ACCESS HEALTH SERVICES

Öz

Göçmen ve düzensiz göçmen sorunu uluslararası literatürde üzerinde en fazla durulan kavramlardan biridir. Özellikle düzensiz göçmenlerin daha iyi yaşam dolayısıyla kendi yerlerini terk etmek zorunda kalmaları onların birtakım zorluklarla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Göç ettikleri yerlerde yaranan temel ihtiyaç sorunları ve onların çözüm yolları düzensiz göçmenlerin hayatlarını zorlamaktadır. Bahsi geçen temel ihtiyaçların başında sağlık hizmetlerinden yararlanabilme hakkı ve sağlık hizmetlerine erişim desteği ilgili uluslararası literatür açısından daha fazla öne çıkmaktadır. Sağlık hakkı uluslararası örgütler ve özellikle Dünya Sağlık Örgütü tarafından herkesin sosyal dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalmadan sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesini öngörmektedir. Uluslararası örgütler tarafından düzensiz göçmenlerin sağlık hakkına sahip olmasına ilişkin pozitif yönde kararlar alınmasına rağmen ilgili göçmenlerin zaman zaman sağlık hizmetlerine erişimi farklı nedenlerle engellenebilmektedir. Ancak, sağlık hakkı herkesin sağlık hizmetine erişimini daha adil ve eşitlik ilkesi çerçevesinde erişilebilir kılmaktadır. Dolayısıyla bu engellerin aradan kaldırılması düzensiz göçmenlerin daha kolay bir şekilde sağlık hizmetlerine erişimini gerektirmektedir. Bu araştırma, düzensiz göçmenlerin sağlık hakkına ilişkin haklar, engeller ve bu engellerin aradan kaldırılması modelleri, onların yenilenmesi ve daha sistematik yaklaşımlarla değiştirilmesine vurgu yapmaktadır. Araştırmada öngörülen yaklaşım, sağlık hizmetlerine erişimin elde edilmesinde düzensiz göçmenlerin hukuki statülerinin ön şart olarak öne sürülmemesidir. Dolayısıyla bahsedilen yaklaşım, düzensiz göçmenlerin sağlık hakkına sahip olmasını "haklara sahip olma hakkı" ilkesi temelinde değerlendirilmesini öngörmektedir.

Beyrak TARLANSOY *

* Doktora öğrencisi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamü Yönetimi.

E-posta/E-mail:
beyrak.tarlansoy@ogr.iu.edu.tr

Orcid: 0009-0002-5769-2098

Başvuru/Submitted: 01.09.2024

Kabul/Accepted : 19.09.2024

Anahtar Kelimeler: Göçmen, Düzensiz Göçmen, Sağlık Hakkı, Artıklar, Haklara Sahip Olma Hakkı.

Abstract

Migration, particularly irregular migration, is a significant subject in international literature. Irregular migrants frequently encounter substantial obstacles as they are compelled to abandon their homes in quest of improved living conditions. These challenges encompass the inability to satisfy their fundamental requirements in their new environments. The right to access health care services and the support available for obtaining such services are especially critical and frequently emphasized in academic discussions, among these requirements.

In order to guarantee that all individuals have access to healthcare services without experiencing social exclusion or discrimination, international organizations, particularly the World Health Organization, define the right to health as a fundamental social right. Despite the fact that international organizations have affirmed the health rights of irregular migrants, these individuals are occasionally denied access to healthcare for a variety of reasons. However, the right to health principle endeavors to ensure that healthcare access is more equitable and fair. Consequently, it is imperative to eliminate these obstacles in order to simplify the process of obtaining healthcare services for irregular migrants. The research concentrates on the health-related rights of irregular migrants, the challenges they face, and the strategies that can be employed to surmount these obstacles, including the promotion of renewal and the implementation of more systematic approaches. The proposed method in this research posits that the legal status of irregular migrants should not be a prerequisite for accessing healthcare services. Rather, it promotes the assessment of the right to health for irregular migrants in accordance with the principle of "the right to have rights."

Keywords: Migrant, Irregular Migrant, Right to Health, Surplus, Right to Have Rights.

Giriş

Yirminci yüzyılın en önemli siyasal ve sosyal sorunlarından biri olan göç ve göçmenler konusu ülkelerin siyasi, ekonomik ve sosyal yapılarının değişime uğramasına neden olmaktadır. Özellikle 2000’li yıllarda gerek savaşlar gerekse isyanlar nedeniyle göçmen nüfusu sürekli olarak artış göstermiştir. Bu yüzden de göç küresel bir yaklaşımla çözümlenmesi gereken esas meselelerden biridir. Son zamanlarda devletler bu konuyu yalnız kendi aralarında değil, eşzamanlı olarak bölgesel ve küresel platformlarda da tartışma gereksinimi duymaktadırlar. Bir taraftan göçle ilgili sorunlara çözüm aranması, diğer taraftan uluslararası düzeyde bu kavrama eşdeğer tanımın belirlenmesi bir zorunluluk haline gelmiştir. Kavramı zorlaştıran başlıca nedenlerden biri, farklı sözlüklerde göç ve yabancı kavramlarının eşanlamlı kabul edilmesidir. Uluslararası göçle ilgili terimler sözlüğünde göç, bir kişinin veya grubun yasadışı yollarla uluslararası sınırı geçmesi veya devlet içinde yer değiştirmesi anlamına gelmektedir (Perruchoud ve Redpath, 2013:35). Yabancı ise, ilgili literatürde belirli herhangi bir devletin uyruğunda olmayan kişi anlamındadır (Perruchoud ve Redpath, 2013:97).

Göç olgusu, “göçmen”, “düzenli göçmen”, “düzensiz göçmen”, “kayıtlı ve kayıtsız göçmen” vb. Kavramlarını içermektedir. Araştırmanın doğrudan ilgilendiği düzensiz göçmen kavramı uluslararası göç hukukunda yasal olmayan yollarla ülkeye giriş yapan veya vizesinin geçerlilik tarihini doldurmuş olmasına rağmen transit veya ev sahibi ülkede hukuki statüden yoksun kalmış kişiler anlamına gelmektedir (Perruchoud ve Redpath, 2013:27). Görüldüğü gibi, her üç kavram tamamen farklı değildir. Bu ise, göçmenlerin ve yabancıların, doğrudan ise, düzensiz göçmenlerin karşılaştığı sorunlarla ilgili çözüm yollarının bulunmasında sıkıntıların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Göçmenlerin temel sorunlarından biri de kuşkusuz sağlık alanında karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak kaçak ve illegal yollardan başka ülkelere sığınan göçmenlerin hukuki statüleri gereği sağlık sigortaları bulunmamakta ve bu nedenle de sağlık sorunları göçmenler için en elzem konulardan biri olmaktadır. Modern dünyada, tüketimin hızla artması ve sağlık hizmetlerinin devlet dışı aktörler tarafından da gerçekleştirilmesi sebebiyle göçmenlerin sağlık sorunları devlet dışı aktörlerin katılımıyla giderilebilmektedir. Kapitalist sistemde sağlık hizmetlerinden ekonomik çıkar sağlanması bireylerin sağlık hakkını büyük ölçüde dönüştürmüş, sağlık hakkı ve sağlık hizmetleri son yıllarda ekonomik getirisi olan bir araç haline getirilmiştir. Yani sağlık hizmeti tüketim alışkanlığı içerisine dahil edilmiştir (Gür, 2010:301). Sağlık hakkı

bireylerin sağlıklı bir şekilde yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli olan bir haktır. Her bireyin sağlıklı olma ve yaşamını sürdürebilmesi için gereken sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkına sahip olması uluslararası kabul edilmiş bir haktır (Bury ve Bury, 2005:2). Sağlık hakkı kavramı, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da bireylere devletler tarafından sunulması gereken bir hak olarak tanımlanmaya başlamıştır. Bu bağlamda uluslararası örgütler devletlerin bu hakkı tanımaları için çeşitli çalışmalar ve sözleşmeler yapma gereksinimi duymuştur. 1966 yılında Birleşmiş Milletlere (BM) üye olan ülkelerin imzalayarak taraf olduğu "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi"ne göre, taraf devletler "herkesin mümkün olan en yüksek seviyede fiziksel ve ruhsal sağlık standartlarına sahip olma hakkını tanı" maddesini kabul etmişlerdir (Angeleri, 2017:166). Ancak üye devletlerin vatandaşlarına bu hakkı sunmasının yanı sıra, ülkelerinde bulunan kayıtlı veya kayıtsız göçmenlere de bu hakkı tanıyıp, tanımaması irdelenmesi gereken bir konu olmuştur. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, düzensiz göçmenlerin sağlık hakkı ve onların bu haktan yararlanabilmesini keşfetmektir. Bu amaç doğrultusunda nitel yöntem araçları kullanılarak düzensiz göçmenlerin sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesine ilişkin öne çıkan sorunların çözümüne destek sağlanmıştır. Araştırma bahsedilen konuya ilişkin literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

1. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

Genellikle göç kavramı iki temel üzerinden incelenir. Bunlar daha geniş açıdan öngörülen makro düzey ve dar anlamda kabul edilen ve bireysel faktörleri temel almış mikro yaklaşımlardır. Geniş anlamda ülkelerin sahip olduğu ekonomik ve politik konumları ve ayrıca onların uluslararası ilişkiler açısından göçü tetikleyen başlıca unsurlar kapsamaktadır. Yani, makro düzeyde göçün almış olduğu istikamet ve yoğunluğu ilgili ülkelerin almış olduğu yapıcı koşullara bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Daha dar anlamda göçün değerlendirmesinde kişilerin kendi istekleri ve yaşam şartları için öngördükleri tercihleri öne çıkmaktadır. Fakat göç bu iki düzeyin birlikte değerlendirmesini zorunlu kılmaktadır. Göç eden ve göçe maruz kalan ülkeler arasında alınan yapıcı kararlar göç politikasında önemli rol oynamaktadır. Yapıcı kararların alınmasında belirleyici olan faktörler nelerin göç üzerinde etkili olduğunu belirlemektedir. Dolayısıyla göçün nedenlerinin öğrenilmesi amacıyla hem geniş hem de dar anlamda değerlendirilmesi göz önünde bulundurulmalıdır (Lee, 1966).

Yirmi birinci yüzyıldan başlayarak nüfusların farklı nedenler dolayısıyla bir yerden başka yere göç etmesi daha fazla gözlemlenmektedir. Farklı dinamikler nedeniyle göçe maruz kalan nüfus, göç ettiği ülkelerin iç dinamiklerini de tehdit etmekte ve ilgili ülkelerin sosyal, kültürel ve ekonomik dengesini etkilemektedir.

Uluslararası verilere dayanarak dünya genelinde 280 milyondan fazla göçmen bulunmaktadır. BM'nin ilgili konuya ilişkin yayımlanmış olduğu raporlara göre 2015 senesinde 244 milyon olan göçmen sayısı günümüzde 281 milyonu geçmiştir. Giderek artan göçmen nüfusuna rağmen hâlâ uluslararası literatürde göçmenlere ilişkin doğru tanımlama yapılamamıştır (Varol, 2023). Örneğin UNESCO "göçmeni" doğduğu ülkeden farklı bir yerde kendi sosyal durumunu ikame etmeye çalışan birisini tanımlamak için, Uluslararası Göç Örgütü ise göçmen kavramını uluslararası sınırı ihlal eden veya kendi ülkesinde yer değiştiren kişileri tanımlamak için kullanmaktadır. Her iki örgüt göçmen denildiğinde kendi bireysel iradesiyle seyahat edebilme gücüne sahip kişileri öngörmektedir. Dolayısıyla burada savaş ve zorla yerinden edinme gibi değişik nedenlerle göç eden bireyler düşünülmemektedir.

BM göçmen olarak bir seneden fazla bir süre zarfında kendi ülkesinden farklı bir ülkede yaşayan kişileri tanımlamaktadır. İlgili kişiler uluslararası göçmen olarak adlandırılmaktadır. Örneğin BM'nin 2015 raporuna bakıldığında toplam 244 milyondan fazla göçmendeki 60 milyona yakını zorla kendi yerinden edilmiş, 20 milyondan fazla kişi mülteci ve 10 milyondan fazla kişi vatansız konumundadır. Her geçen yıl ilgili veriler daha vahim rakamlar sunmaktadır. Bu verilere

bakılırsa düzensiz göçmenler toplam göçmen nüfusun en az yüzde 10'la yüzde 20 arasında bir oranı paylaşmaktadır. Ayrıca yukarıda bahsedildiği gibi göçmenler yalnız ülke değiştiren değil hem de ülke içi yer değiştiren nüfusu da tanımlamaktadır. Örneğin genelde göçmenlerle ilgili verilere bakıldığında iç göç denilen süreçler uluslararası örgütler tarafından göz aradı edilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 750 milyondan fazla kişinin iç göçe maruz kaldığını, BM'nin göçmenlerle ilgili komiserliği (BMMYK) ise 38 milyondan fazla kişinin, görmüş olduğu şiddet ve diğer fiziksel nedenlerle yaşadığı ülke içerisinde bir yerden başka bir yere taşındığını rapor etmektedir. Örneğin Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle milyonlarca kişi farklı amaçlarla hem yer hem de ülke değiştirme zorunluluğu yaşamıştır (Deniz, 2014). Suriye'den göç eden nüfusun büyük bölümü sınır komşusu olan Türkiye'ye sığınmıştır. Dünyanın en çok göç alan ve göçe maruz kalan ülkesi olarak Türkiye'nin ilgili konuya ilişkin verileri de çok önemlidir. En son verilere dayanarak Türkiye'de 3 milyon 105 binden fazla Suriyeli geçici koruma altındadır.

Tablo 1. Türkiye'de Yaşayan ve Geçici Koruma Altında Olan Suriyeli Vatandaşların Yaş Aralığına Göre İstatistiği

YaşAralığı	Erkek	Kadın	Toplam
0-4	222.512	208.436	430.947
5-9	273.757	258.190	531.947
10-14	184.282	175.171	359.453
15-18	123.975	114.961	238.936
19-24	177.022	159.509	336.531
25-29	167.710	142.572	310.282
30-34	125.273	104.434	229.707
35-39	106.241	88.322	194.563
45-49	49.356	50.762	100.118
50-54	37.117	39.943	77.060
55-59	29.386	31.143	60.529
60-64	19.327	21.085	40.412
65-69	12.102	13.561	25.663
70-74	6.615	7.722	14.337
75-79	3.035	3.888	6.923
80-84	1.285	1.976	3.261
85-89	527	878	1.405
90+	285	502	787
Toplam	1.614.832	1.490.707	3.105.539

Kaynak: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>.

Türkiye'de göçle ilgili tüm sorunlar ve onların çözüm yolları Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan Göç İdaresi Başkanlığı tarafından sürdürülmektedir. Bahsedilen Başkanlığın verilerine dayanarak söylenebilir ki Türkiye'de Suriyeli mülteciler genellikle büyükşehirlerde yaşamaktadır. Örneğin illere göre dağılıma bakıldığında İstanbul en büyük payı almaktadır. Türkiye'nin birçok alanda cazibe merkezi İstanbul'da en son verilere göre 530.272 Suriyeli mülteci yaşamaktadır. Bahsi geçen Başkanlığın hem Türkiye hem de Avrupa ülkelerine yapılan uluslararası koruma talebine ilişkin en son verilerine bakıldığında karşımıza çok farklı sonuçlar çıkmaktadır.

Tablo 2. Türkiye'ye Uluslararası Koruma Talebinde Bulunan Yabancıların 2023 Yılı Sonu Uyruk Dağılımı Verisi

Uyruklar	Talepte Bulunan Kişilerin Sayı
1. Afganistan	13.068
2. Irak	2.776
3. İran	1.416
4. Diğer	1.757

Kaynak: <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler>.

Avrupa Birliği ve EFTA ülkelerine uluslararası koruma talebiyle başvuru yapan yabancılarla ilişkin verilere bakıldığında karşımıza aşağıdaki gibi tablo çıkmaktadır:

Tablo 3. AB ve EFTA Ülkelerine Uluslararası Koruma Talebinde Bulunan Yabancıların 2022 Yılı Sonuna İlişkin İstatistiği

Ülkelerin Listesi	Başvuru Yapan Yabancıların Sayısı
Almanya	243.835
Fransa	156.455
İspanya	117.945
Avusturya	112.245
İtalya	84.290
Yunanistan	37.375
Hollanda	37.020
Belçika	36.740
İsviçre	24.440
Kıbrıs	22.190
Bulgaristan	20.390
İsveç	18.605
İrlanda	13.660
Hırvatistan	12.870
Romanya	12.355
Polonya	9.810
Slovenya	6.785
Finlandiya	5.780
Norveç	4.840
Danimarka	4.565
İzlanda	4.550
Estonya	2.945
Lüksemburg	2.460
Portekiz	2.115
Çekya	1.685
Malta	1.320
Litvanya	1.025
Letonya	620
Slovakya	545
Montenegro	175
Lihtenştayn	80
Macaristan	45

Kaynak: <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler>.

Türkiye ve diğer ülkelerin uluslararası koruma talebine ilişkin verilere ve ayrıca göçle ilgili güncel raporlara göre en çok göç eden ülkeler sıralamasında Suriyeli ve onu takiben, geçim

sıkıntısı yaşayan Afrika ülkesi Somalili ve iç savaş sonrası iktidarı ele geçiren Taliban kuvvetlerinin baskıcı yönetimine karşı ülkeyi terk etmek zorunda kalan Afganistanlı göçmenler paylaşmaktadır.

Bireylerin gönüllü olarak göç etmesinde temel olan başlıca faktörler cazibe ve iticiliktir. Göç eden bireylerin iticiliğine başlıca neden olan şey yaşadıkları ülkelerdeki yaşam standartlarının düşük olması faktörüdür. İlgili bireylerin başka ülkeye göçünü daha cazip kılsa daha iyi yaşam şartları ve iş imkânları elde etme isteğidir. Dolayısıyla kendi ülkelerindeki yaşam şartlarının iticiliğine karşı göç ettiği ülkede daha iyi yaşam şartı sağlama arzusu gönüllü göçün temel nedenleri arasındadır (Görgün, 2018).

Diğer taraftan gönüllü göç gibi zorunlu göç de ilgili literatürde önemli bir rol oynamaktadır. Bahsedilen göçün temel nedeni ulusal krizler, savaşlar ve siyasal baskılardan kaynaklanmaktadır. Genellikle dünyanın her yerinden en çok göç çeken ülkeler arasında Avrupa kıtası ülkeleri yer almaktadır. Avrupa kıtasının gelişmiş ülkelerinde göç sonrası yaşanan krizler sonrası göçmenlerin büyük kısmı düzensiz göçmen konumuna dönüşmektedir. Bu süreç Avrupa’da devlet ve toplum arasında kritik sonuçları olan sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla Avrupa ülkelerinin oluşturduğu ve ilgili ülkelerin sorunlarını çözmeyi hedefleyen Avrupa Komisyonu düzensiz göçmenleri yasal olmayan yollarla ülkeye giriş yapan kişiler olarak tanımlamıştır (Dedeoğlu, 2011).

Göç alan ve göç veren ülkeler arasındaki farklı alanlarda olan ilişkileri göz önünde bulundurmak düzensiz göçmenlerin daha doğru anlaşılması için temel oluşturur. Düzensiz göçmenlerin büyük bölümü askerî müdahaleler ve savaşların olduğu üçüncü sınıf ülkeler olarak tanımladığımız bölgelerden gelmektedir.

Dolayısıyla düzensiz göçmenler genel olarak göç ettikleri ülkelerin vize şartlarını ve ülkeye giriş yasalarını sağlamayan kişileri tanımlamak amacıyla kullanılan kavramdır. Avrupa’ya gelen düzensiz göçmenlerin büyük bölümü daha iyi iş imkânları arzusuyla göç etmiş olsa da daha düşük maliyetli iş gücü olarak nitelendirilmektedir. Türkiye’ye daha iyi yaşam için göç eden göçmenler de iş piyasasında daha düşük maliyetli iş gücünü temsil etmektedir (Dedeoğlu, 2011).

1.1. Bauman’ın “Artıklar” Kategorisi Üzerinden Düzensiz Göçmenler

Siyaset bilimi teorilerinde çalışmalarıyla kendinden söz ettirmeği başaran Bauman’ın düzensiz göçmenlerle ilgili fikirleri, onu göç kuramına ilişkin uluslararası literatürde başlıca kaynaklardan biri olmasını sağlamıştır. Bauman ilgili konuya ilişkin en son yazılarında üzerinde durduğu “artıklar” kavramı “ayrımçılık” ilkesinden yola çıkarak gelişmiştir. Bauman’a göre “artıklar” bugün Avrupa ile sınırlandırılmayan ve dünya çapında kabul edilen bir fenomene dönüşmüştür (Bauman, 2019:75). Bauman bu kavramla, gönlümüzden, vicdanımızdan, gözümüzden uzak kimseler, yani, bizim gibi konforlu evlerinde değil, sayısız kamplarda, kilometrelerce uzanan koridorlarda vb. yerlerde uyuyan varlıkları tanımlamaktadır. Diğer yandan, kendi ülkelerinde çıkan savaşlar ve isyanlar sonrası ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan milyonlarca kişinin Avrupa ve dünyanın diğer ülkelerine göç etmesini “göç paniği” olarak nitelendirenlere karşın Bauman bunu modern çağın yeni fenomeni gibi görmemektedir. O’na göre, “modern yaşam biçimimiz” “gereksiz insanların”, yani toplumsal/politik dönüşümler ve bu dönüşümlerin neden olduğu güç mücadeleleri sonrası yaşanan huzursuzluğun, çatışmaların, itilafların sonucu olarak kendi vatanlarında “istenmeyen”, “reddedilen”, “hoş görülmeyen” insanların üretimini sağladığından bu kitlesel göç modern dönemin başından beri var olmaktadır (Bauman, 2019:10-11). Başka bir anlamda, Avrupa’nın bugün “artıklar” olarak tanımladığı varlıklar, aslında aynı bizim gibi insanlar olmakla birlikte bizim gibi haklara sahip olma hakkına da sahiptirler. Ne yazık ki, kendi vatanlarından göç ederek yola çıkan göçmenler göç ettikleri yerde, yani ikinci “vatan” olarak benimsemeye çalıştıkları mekanlarda ikinci, üçüncü sınıf statüsünde kalmakla yetinmektedirler. Bu ise, ulus devlet kapsamında Bauman’ın söylemiş

olduğu “biz” ve “onlar” ayrımını güncel hale getiriyor. Ulus devletin “bizden olmayan bize karşıdır” politik çözümü, bizden olmayanları doğrudan göçmen, yabancı, dolaylı şekilde ise “bilinmez”, kategorisine dönüştürmektedir (Bauman, 2006:69). Bauman göçmenlerle ilgili bu “bilinmez” kategorisini “dağıtmak” için, soruna bir taraftan ahlaki yönden yaşayarak Kant’ın “dostluk hakkı” dediği haktan yola çıkmış ve ebedi barış için düşmanlıkla konukseverliğin yer değiştirmesini (Bauman, 2019:63) diğer taraftan ise, hukuksal olarak ulus-devletlerin göç sorunları ile ilgili sınırlı yetkiye sahip olduklarını vurgulayarak bu soruna çözüm olarak ulusüstü güçlerin müdahale etmesini önermektedir.

1.2. Toplumdan Dışlanan Düzensiz Göçmenler

Düzensiz göçmenler farklı nedenler dolayısıyla göç ettikleri ülkelerde kendi yaşam standartlarını sürdürmeyi hedeflemektedirler. Ancak, göç ettikleri ülkelerin toplumları tarafından her zaman hoş karşılanmaları da beklenen bir sonuç değildir. Göçe maruz kalan toplum göçün yaratmış olduğu sorunlar nedeniyle göç eden kişilere karşı daha baskıcı tutum sergiler. Dolayısıyla bu tutum genellikle tüm göçmenlerin, ayrıca düzensiz göçmenlerin toplum dışı bireyler olarak algılanmasına neden olmaktadır. Genel olarak göç eden bireyler göç ettikleri ülkelerin toplumları tarafından sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. İlgili kişilerin bahsedilen dışlanmadan kaçınması onların kendilerini ilgili topluma ispat etmesiyle mümkün olabilmekte ve bu yıllar süren bir sürecin sonucunda sağlanabilmektedir.

Klasik sosyolojik çalışmalarda kullanılan dışlanma terimi günümüzde politik ve kültürel boyutlar kazanmasıyla daha fazla üzerinde durulmaya başlanmıştır. 1970 ve 1980’li yıllar Fransa’ında düzensiz göçmenlerden oluşan belli marjinal grupların sosyal güvence sisteminden uzakta kalması sonucunda ilgili grupların toplumdan dışlanması önemli bir örnek olabilir (Lister, 2004:70-75). Ancak, Avrupa Birliği sosyal dışlanmayı, ilgili kişilerin toplumsal hayata uyumunu zorlaştıran süreçler olarak tanımlamaktadır (Dedeoğlu, 2011). Ayrıca sosyal dışlanma farklı aktivite alanlarında başarısızlık göstermiş kişiler (De Haan ve Maxwell, 1998) veya toplumun bütünleşmesinin nasıl oluşturulmasına ilişkin değerlendirmeler (Levitas, 1998) etrafında da tanımlanabilir.

Düzensiz göçmenler genellikle göç ettikleri toplumda sosyal dışlanmaya daha fazla maruz kalan gruplar arasındadır. Göçmen ve düzensiz göçmenlerle ilgili olarak Castles ve Miller, göçmenlerin ulusal devlete uyum sağlama süreçlerine ilişkin dört birbirinden farklı sistemsal yaklaşım ileri sürmüştür. Bu sistemsal yaklaşımın temel değişkeni rolünde ilgili kişilerin toplumsal bütünleşme ve devletin yasa ve kurallarına uyum sağlaması temel alınmıştır. Birinci yaklaşım imparatorluğu örnek olarak farklı ırk ve etnik kimliklerin aynı çatı altında yaşayabilmesini göstermektedir. Örnek olarak eski Fransa ve İngiltere İmparatorluklarını göstermektedir. İkinci yaklaşım belirli bir etnik kimlik etrafında toplumsal uyumun sağlanmasıdır. Örnek olarak Batı Almanya’nın Doğu Almanya’dan göç eden Almanların aynı etnik kimlikten olması dolayısıyla vatandaşlığı doğrudan onaylanmıştır. Üçüncü yaklaşımda devletin kültürel değer ve yasaları toplumsal bütünleşmede merkezî bir rol oynamaktadır. Cumhuriyetçi yaklaşım olarak da bilinen bu yaklaşım politik normlara uyumu temel almaktadır. Bu yaklaşıma örnek olarak Fransa Cumhuriyeti gösterilebilir. Sonuncu yaklaşımın temelinde ise “çok kültürlülük” değerlerini temel olarak göçmenlerin toplumun bütünleşmesine uyum sağlaması gözlemlenmektedir. Dolayısıyla sonuncu yaklaşım toplumun azınlık ve çoğunluk grupları arasında var olan farklı kimlikleri aynı değerler çerçevesinde korumayı hedeflemektedir (Kofman ve diğerleri, 2000). Ayrıca, giderek daha fazla göçmen sayısı ve düzensiz göçmenlerin artışı toplumsal bütünleşme ve toplumsal uyum açısından zorunlulukların oluşmasına ve ilgili yaklaşımların sorgulanmasına olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla göçmen, düzensiz göçmen ve onların ulusal devlet modelinde var olma süreci yalnız göçe maruz kalan ülkeyi değil hem de uluslararası ilişkilerde de yönetimin gelecek hedeflerini zora sokmaktadır. Göçe maruz kalan ülkeler kendi vatandaşlarıyla göç eden nüfus arasında hak ve özgürlükler, ayrıca vatandaşlık

işlemlerini nasıl ve hangi düzeyde tanımlama tartışmalarına ilişkin sorunlar yaşamaktadır. Göçmen ve düzensiz göçmenlere tanımlanacak hak ve özgürlüklerin hem yerel hem de uluslararası düzeyde nasıl elde edilmesi gibi onun korunması da çok önemli bir sorun oluşturmaktadır.

Uluslararası örgütler göçmen ve türevi olan kişilerin göç ettiği ülkelerde daha az sosyal dışlanmaya maruz kalması ve ayrıca ilgili ülkenin vatandaşlığına hak kazanması için bazı hakların tanımlanmasını hedeflemektedir. Örneğin ilgili kişilerin daha az dışlanmasını öngören tasarı “Birleşmiş Milletlerin Göçmen İşçiler ve Ailelerinin Haklarının Korunması Uluslararası Sözleşmesi”, göçmenlerin belirli bir ülkede çalışma veya yaşaması durumunda bahsedilen göçmenlerin düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin bazı temel haklara sahip olmasını öngören yasaları hedeflemiştir (Kofman ve diğerleri, 2000). Birleşmiş Milletlerin ilgili sözleşmesi ancak göç eden toplumların devletleri tarafından kabul edilse de göçe maruz kalan ülkeler, özellikle daha fazla göçün cazibe merkezi olarak karşımıza çıkan Batı Avrupa ülkeleri tarafından sıcak karşılanmamış ve kabul edilmesi sağlanmamıştır.

Düzensiz göçmenlerin göç ettikleri toplumlar tarafından sosyal dışlanmaya maruz kalmalarının temel nedenleri arasında ülkelere yasadışı yollarla giriş yapmaları bulunmaktadır. Bu durum onları yasal olarak buldukları ülkede “kaçak” denilen durumla özdeşleştirdiği gibi kendi yaşamlarını ikame etmeleri için daha fazla riskli ve iş güvencesi olmayan şartlarda çalışmaya da itmektedir. Ayrıca ilgili kişilerin buldukları ülkelere yasal olmayan yollarla giriş yapmaları veya yasadışı durumları yaşanabilecek herhangi bir sağlık durumlarında da ilgili hizmetten yararlanmasını engellemektedir (PICUM, 2007). Dolayısıyla ilgili uluslararası kurumların düzensiz göçmenlere ilişkin kararlarının dar kapsamda uygulanabilirliği bahsedilen göçmenlerin daha fazla sosyal dışlanmaya maruz kalmasına neden olmaktadır.

2. Arendt ve “Haklara Sahip Olma Hakkı” Üzerinden Sağlık Hakkı

Göçmenlerin, yani bir ülkede bulunan düzenli veya düzensiz göçmenlerin sağlık hizmetlerine ulaşımı konusunda genelde iki yaklaşım bulunmaktadır (Sovig, 2011:47). Bu yaklaşımlara göre, sağlık hakkı temel insan hakları açısından değerlendirilmeli ve herkese eşit olarak sunulmalıdır. Diğer yaklaşıma göre ise ayrımcılık konusu üzerinden ele alınmaktadır. Yani göçmenler herhangi bir ayrımcılığa uğramadan bu hizmetlerden yararlanmalıdır (Sovig, 2011:48). Dünya Sağlık Örgütü acil sağlık hizmetinin bireylerin hukuki statülerine bakılmaksızın herkese eşit olarak sunulması gerektiğini belirtmektedir (Angeleri, 2018:469). Ancak, ulus devlet yapısı içerisinde belirli bir devletin vatandaşlarına sunduğu haklar ile göçmenlere sunduğu haklar aynı paralellikte ilerlemeyebilir. Devletlerin vatandaşlarına hizmet olarak sunduğu haklar, aslında siyasi ve sosyal bir cemaatin/toplumun kurumsal olarak sunduğu haklardır, yani pozitif haklardır. Hannah Arendt’e göre bu pozitif haklara sahip olmayanların da bazı haklara sahip olması gerekir. Arendt için, haklara sahip olma hakkı, aslında devletlerin vatandaşlarına sunduğu hakların göçmenlere de sunmasını gerektirmektedir (Cotter, 2005:96). Haklara sahip olma hakkı aslında insan haklarının bir gereğidir. İnsan haklarının kökeninin Fransız Devrimi sırasındaki “Déclaration des droits de l’homme”a dayandığı düşünüldüğünde, ulus devlet ve insan hakları gibi kavramların doğuş noktasının tarihsel olarak aynı olaylardan ortaya çıktığını iddia edebiliriz. Bu nedenle, ulus devletler içerisinde göçmenlerin ve yabancıların insan hakları kapsamında sağlık hakkı gibi haklara sahip olabilmeleri Arendt’in düşüncesi doğrultusunda mümkündür (Cotter, 2005:100). Arendt’e göre, insan hakları yalnızca devlet tarafından korunamayan haklardır. Sığınma hakkı böyle bir haktır, ancak istisnai durumlar için geçerli olduğu ve hükümetlerin uygulanmalarına dayandığı için etkisizdir. Arendt’in göçmenler ve vatansızlık sorununa çözümü, yalnızca bir insan hakkından oluşacak uluslarüstü bir yasa oluşturmaktan geçmektedir.

Günümüz dünyasında, haklara sahip olma hakkı siyasi bir cemaate/topluma aidiyetle mümkünken, güncel siyasi ve sosyal sorunların başında gelen göç ve göçmenlik konusunda bu

durum etkisiz kalmaktadır. Göçmenler için mevcut ve var olan hukuki/siyasal düzen bu soruna karşı çözüm sunmamaktadır. Bunun nedeni, ulus devlet yapısında hakların vatandaşlar ile sınırlandırılmasından kaynaklanmaktadır. Bu ise, vatandaşlar ile göçmenler arasında, doğrudan olarak, düzensiz göçmenler arasında “*non-discrimination*” ikilemin yaşanmasına neden olmaktadır. “*Ayrımcılık*” doğrudan veya dolaylı şekilde yasaklama, ayırım, dışlama, kısıtlama veya tercih etme muamelesi anlamına gelmektedir ki, bu ise, Birleşik Milletlerin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesine üye olan ülkelerin aynı komitenin kabul etmiş olduğu 2. maddesini -tüm insanlar, ırk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya diğer görüşleri, sosyal köken vb. haklara sahip olma hakkına sahiptir- yok saymaktır (Angeleri, 2017:176). Göçmenlerle de ilişkilendirilen “*ayrımcılık*” yapmama ilkesi siyaset bilimi teorilerinde de başlıca konulardan biridir.

Uluslararası düzeyde bahsedilen ilkenin de göz önünde bulundurulmasıyla göçmenlerin sağlık hakkına ilişkin çeşitli mevzuat hazırlanmıştır. Bunlar arasında Dünya Sağlık Örgütü tarafından 1946 yılında hazırlanmış Anayasa, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi (1948), tüm dünya Mültecilerinin Statüsüne İlişkin Sözleşmesi (1951), Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 1949 ve 1975 yıllarında hazırladığı belgelerin 97 ve 143 sayılı sözleşmeleri, ayrıca Göçmen İşçilerin ve Onların Aile Üyelerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme vb. diğer belge, sözleşme ve bildirimler başlıca rol oynamaktadır. Bahsedilen tüm belge, sözleşme ve bildirimler dünya göçmenlerinin sağlık hakkını ve onların göç ettikleri ülkelerde sağlık hizmetine erişimini kolaylaştırmayı hedeflemektedir. Ayrıca hem Avrupa Konseyi hem de Dünya Sağlık Örgütü göçmenlerin sağlık hakkını tanımakla kalmayıp ilgili hakkın tanınmaması durumunu sosyal ayrımcılık ilkesi temelinde değerlendirmektedir. Dolayısıyla göçmen grupların sağlık hakkına ilişkin uluslararası belgelerin dayandığı temel ilke, vatandaşlık durumu sorgulanmaksızın insani gereklilik önem arz eden tüm faydalı şeylerin eşit bir şekilde paylaşılması ve yararlanılması hakkına tüm bireylerin sahip olduğudur. Göçmenlerin sağlık hakkına erişimini kolaylaştırmak amacıyla uluslararası düzeyde kabul edilmiş belgeler dünyanın giderek en fazla göç alan ülkelerinin sıralamasında ön sıralardan birini paylaşan Türkiye Cumhuriyeti'nde de sağlık hakkına ilişkin spesifik yasaların kabul edilmesini öngörmüştür. Türkiye Cumhuriyeti'nin hem 1982 Anayasası hem de yabancıların korunmasını öngören ve 2013 yılında kabul edilmiş “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun” 89 maddesi sağlık hakkını tanımaktadır (Çallı, 2016). Ayrıca, 2011 Suriye iç savaşı sonrası Türkiye'ye göç eden göçmen akını ilgili kişilerin sağlık hakkına erişimini kolaylaştırma amacıyla birtakım yasaların kabul edilmesini öngörmüştür. 2014 yılında kabul edilmiş “Geçici Koruma Yönetmeliği'nin” 27. maddesi Türkiye'ye sığınmış mültecilerin sağlık hakkına erişiminin kolaylaştırmayı amaçlamıştır. Türkiye'ye akın eden göçmenlerin giderek artması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin sağlık alanında yaşanan birtakım sorunlar ve yerel toplumun sağlık hizmetlerine erişimde yaşadığı aksaklıklar devlet tarafından 2019 yılında mülteci ve göçmenlerle ilgili sağlık hakkına ilişkin yasal değişikliklerin yapılmasına neden olmuştur. Yapılan değişikliklerle acil ve temel sağlık hizmetlerinde geçici koruma altında bulunan kişilerin sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi için devlete katkı payı yapmaları öngörülmüştür (İşcan ve Çakır, 2019).

2.1. Düzensiz Göçmenlerin Sağlık Hakkı

Göç eden nüfus kendisiyle birlikte birtakım sorunların oluşmasına neden olmaktadır. Şöyle ki göçmen dediğimiz kişiler göç ettiği ülkelerin vatandaşlarıyla aynı statüye sahip olmadığı için ilgili ülkelerin vatandaşlarına sağlanan bazı temel haklardan mahrum kalmaktadırlar. Buna barınma, eğitim, gıda, kaliteli yaşam tarzı ve özellikle sağlık hizmetinden yararlanma dahildir. Her yıl Uluslararası Göç Örgütü ve ayrıca Dünya Sağlık Örgütü göçmen kişilerin sağlık hizmetinden yararlanamama nedeniyle hayatını kaybettiğini raporlamaktadır (Özkan, 2019). Bu raporlarda göç eden nüfusun göç ettiği ülkelerin sağlık sistemi ve ilgili devletin göçmen politikasına bağımlı olarak almış olduğu sağlık hizmetinin kalitesi ve sonuçları da veriler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla her bir ülkenin göç politikası farklı olduğu gibi onun

göçmenlere ilişkin sağlık hizmeti sunma sistemi, ayrıca göçmen diye tanımladığımız tüm kırılan grupların bahsedilen hizmetten yararlanabilme olanağı da değişiklik göstermektedir. Sağlık hizmetinden yararlanabilme olanağına karşı ilgili devletler tarafından öngörülen hem idari hem de toplum düzeyinde engeller çıkmaktadır. Göç eden bireylerin ilgili sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri için bahsi geçen ülkelerin sağlık ve toplumsal uyum stratejilerine ilişkin oluşabilecek engelleri aşması beklenmektedir. Göçmen gruplarının kırılan grupları temsil ettiklerini göz önünde bulundurarak göçmenlerin daha kolay bir şekilde ilgili devletlerin sağlık hizmetlerine erişiminin sağlanması için bürokratik engellerin asgari düzeye indirilmesi arzulanmaktadır. Dolayısıyla sağlık alanında atılacak adımlar göçmen ve vatandaş statüsünde bulunan kişiler arasındaki bahsedilen alandaki eşitsizliğin de ortadan kaldırılmasına yardımcı olacaktır (Demir, 2022).

Göçmen gruplar içerisinde sağlık hizmetine erişimde en çok zorluk çekenler düzensiz göçmenlerdir. İlgili kişilerin gerekli belge ve dokümanlara sahip olmamaları onların sağlık hizmeti almalarında ciddi sıkıntıların yaşanmasına neden olmaktadır. Düzensiz göçmenler genellikle kendi sağlık sorunlarının giderilmesini “kendine yeterlilik” yöntemleri aracılığıyla sağlamaktadır. “Kendine yeterlilik” hiçbir bilimsel dayanağı olmayan fakat geleneksel olarak toplum tarafından “faydalı” olarak tanımlanan yöntemleri içermektedir. Sözde “faydalı” olan bu yöntemler insan sağlığının daha fazla riskle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla insan hakları açısından sağlık insan hayatında çok önemli bir yer edindiği için bir insanın nerede yaşamasından bağımsız olarak sağlık hizmetinden yararlanabilmesi kültürel zorunluluktur. Bu açıdan bakıldığında tüm göçmen gruplarının, özellikle düzensiz göçmenlerin de insan hakları bağlamında sağlık vb. diğer haklardan eşit bir şekilde faydalanabilmesi öngörülmektedir. Sağlık hizmeti de giyim, gıda, barınma, konut gibi temel ihtiyaçlardan birisi olarak tüm insan hakları savunucuları tarafından savunulmaktadır. Diğer bir taraftan düzensiz göçmenlerin sağlık hakkına erişiminin sağlanması zaman zaman yerel toplumun oluşabilecek risklere karşı daha güvende olmasını sağlamaktadır. Düzensiz göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimini zorunlu kılan diğer bir neden ise ilgili kişilerin çok riskli bulaşıcı hastalıkların taşıyıcısı olma ihtimalidir. Yerel toplumun bahsedilen hastalıklara karşı korunması amacıyla düzensiz göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimini engelleyen durumlar yeniden gözden geçirilmelidir (Hiçdurmaz ve Yüksel, 2020). Dolayısıyla düzensiz göçmenlerin sağlık hizmetlerinden yararlanması, onların sağlık hizmetine erişimi toplumun gelecek güvenirliliğini korumayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, göç alan ülkelerin göçmenlerin sağlık hizmetinden yararlanabilme olanaklarına ilişkin sağlık politikaları öngörmesi çok önemlidir. Uygulanacak politikaların temelinde eşitlik ilkesinin gözetilmesi var olan veya oluşabilecek sağlık sorunlarında daha verimli sonuçların elde edilmesini sağlayacaktır.

2.2. Düzensiz Göçmenlerin Sağlık Hizmetlerinden Yaralanabilmesine Engel Olan Faktörler

Farklı nedenler dolayısıyla kendi ülkesinden başka bir ülkeye göç eden gruplar gittikleri yerlerde birçok engellerle karşılaşmaktadırlar. Bu engellerin içerisinde hayati önem taşıyan hizmetlerden birincisi sağlık hizmetidir. Ancak, göç eden nüfusun karşılaştığı zorluklar onların sağlık hizmetlerine erişimine sınırlar oluşturmaktadır. Bu bağlamda, göçmen nüfusun karşılaştığı engellere farklı kültür, farklı dil ve dini görüş, ayrıca sosyal ayrımcılık gibi çeşitli farklılıklar örnek gösterilebilir. Bahsedilen engeller, ilgili kişilerin sağlık durumlarının iyileştirilmesine zorluklar çıkardığı gibi toplumların genel sağlığına da fayda sağlamamaktadır (Özkan, 2019).

Sağlık hizmetine erişimin elde edilmesi için en büyük engel göçmen nüfusun göç ettiği ülkenin resmî dilini bilmemesi olabilir. Göçmenlerin göç ettikleri ülkelerde yasal statüye sahip olmamaları da en az dil kadar çok önemlidir. Yasallık ve dil engelinin varlığı göçmenlerin kendi sağlık sorunlarını ifade etmesinde zorluk yaşattığı gibi daha kaliteli sağlık hizmeti alabilmesini de zorlaştırmaktadır. Genellikle sağlık hizmeti veren hastane vb. diğer kurum çalışanlarının

göçmen grupların konuştuğu dili bilme oranı çok düşüktür. Bu karşılıklı iletişimsizlik sorununun oluşmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla iletişim, ilgili grupların sağlık hizmetine erişimini engelleyen faktörlerden biridir. Bazı Avrupa ülkelerinde bahsedilen sorunun giderilmesi için farklı yöntemler geliştirilmiştir. Örneğin sağlık çalışanı ve göçmen arasında sağlık hizmetinin aksamaması gerekliliği sağlık hizmeti sunan hastaneler tarafından çevirmen veya telefon desteği gibi araçların da kullanımını zorunlu şart olarak sunmaktadır. İsveç ve Hollanda gibi Avrupa ülkelerinde göçmenlerin sağlık hizmetine erişimini kolaylaştırma amacıyla onların telefon desteği ve çevirmen talep etme hakları yasallaştırılmıştır (Aydamak, 2021). Dolayısıyla bu durum göçmen grupların sağlık hizmetlerinden daha iyi yararlanabilmesini sağlamaktadır. Göçmenlerin daha iyi sağlık hakkına sahip olması için öngörülen koşullar hâlâ yeteri kadar verimli değildir. Bu durum daha fazla strateji ve yeni modellerin oluşturulmasını gerektirmektedir. Her yıl daha fazla kişinin farklı nedenler dolayısıyla kendi ülkesini terk etme durumu ilgili model ve stratejilerin daha kapsamlı şekilde uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. Bahsedilen zorlukların giderilmesi için daha etkin ve daha kapsamlı devlet politikaları geliştirilmesi göçmen grupların sağlık hakkına daha fazla erişimine destek olacaktır. Dolayısıyla sağlık hizmetlerinin herkes için daha verimli ve erişilebilir olması hem göç kabul gören devletlerin hem de uluslararası ilgili örgütlerin karşılıklı anlaşmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu durum daha toplumsal ve daha merkezî modellerin varlığını önemli kılmaktadır (Erol ve Ersever, 2014).

Sonuç

Son dönemde dünya genelinde insanların farklı amaçlar için kendi ülkelerinden yasal veya kaçak olarak daha iyi koşullardaki devletlerin sınırlarını geçmesi vakalarının yükseldiği gözlemlenmektedir. Daha iyi yaşam yani eğitim, maaş, barınma, özellikle sağlık arayışları göç ve göçmenlik olgularının genişlenmesine neden olmaktadır. Göç, geniş düzeyde ülkelerin politik, kültürel ve ekonomik koşullarını değerlendirildiği, dar düzeyde ise kişilerin kendi yaşam şartlarını iyileştirmesini hedeflediği bir süreç sonucunda gerçekleşmektedir. Dolayısıyla hem göçmen kitlesinin hem de göçe maruz kalan ülkelerin karşılaştığı zorlukları daha iyi anlamak için göçün geniş ve dar düzeylerinin birlikte ele alınması göç sorununun çözümü açısından stratejik öneme sahiptir.

Son yıllarda artan nüfus ve onunla paralel yükselen barınma, gıda, giyim, yaşam kalitesinin yükseltilmesi sorunları, ayrıca farklı ülkelerde yaşanan devlet krizleri, darbeler, iç savaş ve ülkeler arasındaki savaşlar insanları bir yerden başka yere, özellikle bir ülkeden başka bir ülkeye göç etmeye zorlamıştır. Dolayısıyla yaşanan olaylar uluslararası toplumları, ayrıca ilgili toplumların bağımlı olduğu örgütleri göçmenlerin tanımlanması ve onlara ilişkin hakların yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmıştır. Şöyle ki hâlâ uluslararası literatürde göçmen kavramının salt bir tanımı yoktur. Salt bir tanımın mevcut olmaması durumu uluslararası örgütler tarafından göçmenlerin tanımlanmasına ilişkin farklı sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Özellikle savaş vb. diğer nedenler dolayısıyla göç eden kişiler ilgili literatürde düzensiz göçmenler olarak kavramlaştırılmakta ve bu kişiler farklı sosyal ve hukuki sorunlarla yüz yüze kalmaktadırlar.

Göçmenlerle ilgili literatüre bakıldığında dünyanın en fazla göçe maruz kalan ülkelerinden Türkiye'nin de göçmen politikaları ve devlet tarafından hayata geçirilen uygulamaları bize birtakım sonuçlar elde etmede yardımcı olmaktadır. Şöyle ki dört milyona yakın Suriyeli mülteci ve diğer ülkelere göç eden nüfusa karşı sürdürülen göçmen politikaları Türkiye'den elde edilen verileri önemli kılmaktadır. Bu verilere dayanarak Suriyeli mültecilerin ve diğer uyruklu göç eden nüfusun çok önemli kısmının İstanbul ve diğer büyükşehirlerde yaşadığı bilinmektedir. Yaşanan bu durum ilgili şehirlerin hem altyapısını hem de şehirlerin sunmuş olduğu sosyal hizmetleri baskı altında tutmaktadır. Ayrıca hem Türkiye hem de Avrupa ülkelerine korunma talebinde bulunan sığınmacı ve düzensiz göçmenlerle ilgili elde edilmiş veriler ilgili göçmenlerin karşılaştıkları zorlukları ve onlara karşı yapısal çözümleri gerekli kılmaktadır.

Bauman'ın "artıklar" kavramı, göçmenlerin göç ettikleri ülkelerde ayrımcılığa maruz kalması ve sosyal dışlanmasına ilişkin teorik çerçeve sunmaktadır. Bahsedilen teori bağlamında göçmenler göç ettikleri ülkelerde dışlandıkları gibi "ikinci", "üçüncü" sınıf muamelesi de görmektedirler. Genel anlamda göçmenler göç ettikleri toplumun bireyleri tarafından toplumsal bütünleşmenin bozucu "artıkları" veya "arzu edilmeyen" kişileri olarak değerlendirilmektedir. Bahsi geçen bu durum hem göçmenlerin hem de toplumların toplumsal entegrasyonunu zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla, düzensiz göçmenlerin hem yasal hem de sosyal dışlanması onların sağlık hizmetlerine erişmesini kısıtlamaktadır. Bu durum ilgili literatürde sağlık hakkının temel haklar seviyesinde değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Şöyle ki Hannah Arendt tarafından geliştirilen "haklara sahip olma hakkı" tezi göçmenlerin sağlık haklarına sahip olmasını, ayrıca bu hakların uluslararası örgütler tarafından sağlanması gerektiğini savunmaktadır. Ulus devletlerin ilgili konuya ilişkin yaşadığı zorluklar göçmen gruplar gibi kırılgan kişilerin daha fazla ayrımcılığa maruz kalmasını öngörmektedir. Dolayısıyla, Arendt tarafından desteklenen "haklara sahip olma hakkı" tezi temelinde kabul edilecek uluslararası bir yasa, göçmenlerin sağlık hakkına ilişkin var olan sorunlarının giderilmesinde bir çözüm olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak düzensiz göçmenlerin, genel olarak göçmenlerin göç ettikleri ülkelerin toplumuna entegrasyonu ve onların haklarının korunması ulus devletler gibi uluslararası örgütlerin de iş birliğini gerektirmektedir. İşbirliğin sonucu olarak ortaya çıkacak entegrasyon politikaları göçmenlerin en temel haklara sahip olmasını ve bu hakların korunmasını öngörmelidir. Dolayısıyla hem uluslararası örgütlerin hem de ulus devletlerin birbiriyle olan iş birliği göçmenlerin yaşam kalitelerini iyileştirmeyi hedeflediği gibi, onların toplum tarafından daha az sosyal dışlanma ve "ayrımcılığa" maruz kalmasına ve ayrıca düzensiz göçmenlerin daha iyi sağlık hakkına sahip olmasına destek sağlayacaktır.

Kaynakça

- Angeleri, S. (2017). The Impact of the Economic Crisis on the Right to Health of Irregular Migrants, as Reflected in the Jurisprudence of the UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights. *European Journal of Health Law*, (19), 165-190.
- Angeleri, S. (2018). Healthcare of Undocumented Migrants framed as a Right to Emergency Treatment? The State of the Art in European and International Law. G. Nessi. (Ed.) *Migrazioni e diritto internazionale: verso il superamento dell'emergenza? (Migration and International Law: Beyond Emergency?)* (s.467-482). Napoli: Editoriale Scientifica.
- Aydamak, M. Y. (2021). Göçmen Sağlığı Bağlamında Türkiye'deki Suriyelilere Yönelik Sağlık Politikaları. *Journal of Healthcare Management and Leadership*, (1), 36-58.
- Bauman, Z. (2019). *Kapımızdaki Yabancılar* (Çev. E. Barca). İstanbul: Ayrıntı.
- Bauman, Z. (2006). *Sosyolojik Düşünmek* (Çev. A, E. Pilgir). İstanbul: Ayrıntı.
- Bury, M. ve Bury, M. (2005). *Health and Illness*. Massachusetts: Polity Press.
- Castles, S. ve Miller, M. (1998). *The Age of Migration*. London: Macmillan.
- Cotter, B. (2005). Hannah Arendt and "The Right to Have Rights". A.F. Lang, Jr. and J. Williams. *Hannah Arendt and International Relations* (ss. 95-112). New York: Palgrave Macmillan.
- Çallı, M. (2016). Türkiye'de Mültecilerin ve Sığınmacıların Sağlık Hakkı. *İş ve Hayat*, 2(3), 131-154.
- Dedeoğlu, S. (2011). Türkiye'de Göçmenlerin Sosyal Dışlanması: İstanbul Hazır-Giyim Sanayinde Çalışan Azerbaycanlı Göçmen Kadınlar Örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(01), 27-48.
- De Haan, A ve S. Maxwell (1998). Poverty and Social Exclusion in North and South. *IDS Bulletin*, 29(1).
- Demir, B. (2022). Göçmenler ve Sağlık. *İnsan Hareketliliği Uluslararası Dergisi*, 2(2), 298-313.
- Deniz, T. (2014). Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 181, 175-204.
- Erol, M. and Ersever, O. G. (2014). Göç Krizi ve Göç Krizine Müdahale. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 24(1), 47-68.
- Görgün, M. (2018). Ekonomi Temelli Göç Yaklaşımları Perspektifinde Göçmenlerin Karar Alma Süreçleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(3), 1153-1162.
- Gür Omay E.G., (2010, 04-06 Kasım). Dezenformasyona Uğratılan Bir Sosyal Hak Olarak Sağlık, II. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu, Denizli: Türkiye, ss.299-315. <https://docplayer.biz.tr/912328-Dezenformasyona-ugratilan-bir-sosyal-hak-olarak-saglik.html>
- Hiçdurmaz, Z. ve Yüksel, H. (2020). Sağlık Hakkı Perspektifinde Avrupa'da Yaşayan Düzensiz Göçmenlerin Sağlık Hizmetlerine Erişimi. *Gaziantepe University Journal of Social Sciences*, 19(1), 37-60.
- İşcan, İ. H. ve Çakır, M. (2019). Türkiye'deki Sığınmacı ve Mültecilerin Türk İşgücü Piyasasına Etkisi: Bir Saha Araştırması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(43), 177-236.
- Kofman, E., Phizacklea, A., Raghuram, P. ve Sales, R. (2000). *Gender and International Migration in Europe: Employment, Welfare and Politics*. London and New York: Routledge
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3(1), 47-57.
- Lister, R. (2004). *Poverty: Key Concepts*. Cambridge: Polity
- Özkan, R. (2019). Göç Olgusu ve Toplumsal Yapıya Etkisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33(47), 127-145.
- Perruchoud, R. ve Redpath, J. (2013). Göç Terimler Sözlüğü. *Uluslararası Göç Hukuku Dergisi*, (31), 116. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf
- PICUM (2007). Access to Health Care for Undocumented Migrants in Europe. The Report of Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants, Belgium.
- Sovig, K. H. (2011). Provision of Health Services to Irregular Migrants with a Special Focus on Children. *European Journal of Health Law*, (18), 43-54.
- Varol, A. (2023). Türk Basınında Göç ve Sığınmacı Temsili. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (52), 92-108.